

Порушення міжнародного гуманітарного права в Україні:

дайджест подій за період
з 24 лютого 2023 по 31 травня 2023 року.

24 лютого 2022 року Росія за підтримки Білорусі розпочала новий етап війни проти України, здійснивши безпрецедентне в новітній історії повномасштабне вторгнення на територію нашої держави.

Про окремі ключові, як на наш погляд, факти порушення міжнародного гуманітарного права (МГП) щодо цивільного населення (в окремих випадках - щодо комбатантів), протягом 2022 року ви мали змогу читати у наших періодичних дайджестах <https://totalaction.org.ua/war-news/225>

Наразі команда **Східноукраїнського центру громадських ініціатив (СЦГІ)** продовжує свою роботу зі збору й документування фактів порушення МГП під час збройного конфлікту, з метою подальшого подання відповідних матеріалів до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС), Офісу Генпрокурора (Україна), міжнародним комісіям із розслідування, мандат яких передбачатиме збирання, документування та підготовку для судових розглядів усіх порушень прав людини, воєнних та інших злочинів, а також іншим компетентним організаціям. Одночасно з цим, ми вважаємо важливим інформування широкого кола людей, зокрема, за межами України, про воєнні злочини, що вчиняються в Україні.

Обидві сторони міжнародного збройного конфлікту зобов'язані дотримуватися щонайменше Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I від 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року, Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі від 1907 року й Положення про закони та звичаї війни на суходолі, що є додатком до цієї Конвенції, дотримуватися міжнародних звичаїв (звичаєвого МГП) та пам'ятати про свої зобов'язання за міжнародним правом прав людини.

В пропонованому Дайджесті читач знайде інформацію про окремі події збройного конфлікту, які відбулися в Україні з **24.02.2023 по 31.05.2023** й зачепили права цивільного населення, а в окремих випадках – комбатантів (військовополонених). Ми намагатимемося пояснити, з яких причин певні діяння, на наше переконання, слід вважати порушенням МГП.

Сподіваємося, що результати нашої роботи й поточне інформування буде корисним для журналістів та широкого кола читачів, які цікавляться фактами порушення МГП під час війни Росії проти України.

Україна пам'ятає про кожен випадок звірств, вчинений на її території.

Умисні вбивства, позасудові страти та катування цивільного населення.

Протягом березня-травня 2023 року позиційні бої тривали по всій лінії фронту, довжина якого становила понад 700 км. Тимчасово окупованими залишалися окремі райони Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської, Миколаївської (Кінбурнська коса) областей. Інформація про порушення прав людини на окупованих територіях залишається переважно недоступною широкому загалу.

Водночас, українські правоохоронці продовжують розслідувати звірства, вчинені окупаційними військами на нині вже деокупованих територіях, користуючись можливістю доступу до постраждалих та свідків злочинів.

Наприклад, в квітні 2023 року було повідомлено про підозру у порушенні законів та звичаїв війни, поєднаних з катуванням цивільного населення, щонайменше двом старшим офіцерам російської армії.

В одному випадку, мова йде про російського підполковника з позивним «Морячок», що здійснював керівництво військовослужбовцями «30-ї мотострілкової бригади центрального округу РФ» під час окупації с. Піски-Радківські (Харківська обл.). За даними слідства, обвинувачений віддавав накази своїм підлеглим катувати цивільне населення, зокрема, колишніх учасників антитерористичної операції (АТО), задля отримання даних стосовно проукраїнськи налаштованих громадян та військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ). Солдати били людей електрошокером, палицями й утримували в підвальних приміщеннях без їжі та води. Двом колишнім учасникам АТО на тілі проставили клеймо розпеченим залізом. Кожній незаконно затриманій людині російській військовій присвоювали «порядковий номер», наказуючи відкликатись на нього, примушували людей «для профілактики» прибирати вулиці та копати окопи¹.

В іншому випадку, йдеться про командира батальйону оперативного призначення військ Нацгвардії РФ в званні підполковника, який був призначений т. зв. військовим комендантом окупаційної адміністрації одного із селищ в тимчасово окупованому Бердянському районі Запорізької області. За даними слідства, він особисто, а також за допомогою підпорядкованих йому військовослужбовців, затримував цивільне населення окупованої місцевості, яке своєю активною громадянською позицією могло заважати впровадженню і реалізації окупаційної політики. В одному з епізодів, російський підполковник, разом з іншими військовими, затримав трьох цивільних жителів. Під час допитів людям наносили тілесні ушкодження та погрожували розправою. Протягом тривалого часу людей утримували у нелюдських умовах: у холодному гаражному приміщенні без доступу до свіжого повітря, їжі, води та в антисанітарних умовах. Від чоловіків вимагали надати інформацію щодо діяльності проукраїнських активістів, а також схилили до співпраці з російською владою².

¹ <https://gp.gov.ua/ua/posts/identifikovano-rosiiskogo-pidpolkovnika-yakii-nakazuvav-katuvati-kolisnix-ucasnikiv-ato-ta-civilne-naselennya>

² <https://gp.gov.ua/ua/posts/zorstoke-povodzennya-iz-mirnimi-zitelyami-zaporizkoyi-oblasti-pidpolkovniku-zs-rf-povidomleno-pro-pidozru>

1 березня

стали відомі деякі обставини позасудової страти п'яти цивільних осіб під час окупації села Перемога (Київська обл.) у лютому 2022 року. Прокуратура скерувала до суду обвинувальний акт стосовно командира мотострілецького батальйону «15-ї окремої мотострілецької бригади 2-ї гвардійської загальновійськової армії Центрального військового округу» Збройних Сил Росії та помічника командира цієї ж військової частини. За версією слідства, на виконання наказів обвинувачених, російські військовослужбовці незаконно позбавили волі вісьмох цивільних осіб. Військові проводили незаконні допити, під час яких до чоловіків застосовували фізичне й психічне насильство. Надалі п'ятьох затриманих було розстріляно з вогнепальної зброї³.

30 березня

стали відомі деякі обставини умисного вбивства двох цивільних осіб, яке було скоєне 01.04.2022 р. під час тимчасової окупації села Гайворон (Чернігівська обл.). Як встановили українські правоохоронці, в той день російські військовослужбовці незаконно позбавили волі трьох місцевих чоловіків з числа цивільного населення. Протягом декількох годин їх утримували в підвальному приміщенні одного з домогосподарств. Надалі, один з військовослужбовців вивів чоловіків з підвалу, найстаршого з них відпустив, а двох інших - відвів до чагарників та розстріляв з автоматичної зброї⁴.

Російський військовий, якого підозрюють в умисному вбивстві двох цивільних в селі Гайворон навесні 2022 р.
Джерело фото: Офіс Генерального прокурора

³ <https://gp.gov.ua/ua/posts/viddavali-nakazi-viiskovosluzbovcyamatuvati-ta-vbivati-mirnix-meskanciv-suditimut-dvox-oficeriv-rf>

⁴ <https://gp.gov.ua/ua/posts/zaverseno-rozsliduvannya-stosovno-viiskovosluzbovcya-rf-yakii-vbiv-dvox-civilnix-na-chernigivshhini>

30 березня

стало відомо, що українським правоохоронцям вдалося ідентифікувати російського військовослужбовця, який застрелив беззбройного 70-річного чоловіка з інвалідністю під час тимчасової окупації м. Ізюм (Харківська обл.). Про підозру у вчиненні воєнного злочину повідомили 26-річному уродженцю Дагестану, командирі бойової машини «реактивного дивізіону військової частини 61899 27-ої окремої гвардійської мотострілецької бригади 1-ї танкової армії Західного військового округу» Збройних Сил Росії⁵. Нагадаємо, що в листопаді 2022 року видання *Українська правда* опублікувало статтю журналістки Вікторії Роциної про вбивство в окупованому м. Ізюм працівника місцевого моргу 70-річного **Федора Здебського**, в минулому - судово-медичного експерта. Потерпілий мав інвалідність й пересувався на протезі. Журналістка побувала в деокупованому місті й поспілкувалася зі свідками цієї події. Люди розповіли, що чоловік перебував в приміщенні моргу, коли туди прийшов «кадіривець» на ім'я Ахмед та попросив віддати йому автівку чоловіка. Літнього чоловіка жорстоко побили, а потім застрелили.

«Його просто застрелили через те, що запитав чеченця: Хто вас сюди кликав?», – пригадав ті події лікар Анатолій Коваленко.

Федор Здебський. Джерело фото: Вікторія Роцина та Українська правда

⁵ <https://gp.gov.ua/ua/posts/identifikovano-rosiiskogo-viiskovosluzbovcya-yakii-pid-cas-okupaciyi-izyuma-zastreliiv-sudmedeksperta-za-proukrayinsku-poziciyu>

10 квітня

Офіс Генпрокурора оприлюднив деякі обставини вбивства цивільної особи під час окупації села Гавронщина (Бучанський р-н Київська обл.). Вбивство було скоєне у березні 2022 року. Командир бойової машини «37 мотострілецької бригади 36 загальновійськової армії» (ім'я не називається) зупинив на вулиці місцевого беззбройного чоловіка, який не становив для комбатанта жодної загрози. Погрожуючи зброєю, військовий змусив чоловіка лягти на землю та почав вибивати зізнання у приналежності до військових формувань України. Після побиття, поставив беззбройного чоловіка до стіни та вбив його пострілом в голову з автоматичної зброї⁶.

Російський військовий, якого підозрюють в умисному вбивстві цивільного в с. Гавронщина навесні 2022 р. Джерело фото: Офіс Генерального прокурора

⁶ <https://gp.gov.ua/ua/posts/za-vbivstvo-ta-imitaciyu-strati-mirnix-meskanciv-kiyivshhni-suditimut-zastupnika-komandira-boiovoyi-masini-zs-rf>

26 квітня

стало відомо, що прокурори скерували до суду обвинувальний акт стосовно військовослужбовця Збройних Сил РФ, який за версією слідства в березні 2022 року в окупованому на той час с. Лукашівка (Чернігівська обл.), разом з іншим солдатом російської армії (імена не називаються), незаконно затримав цивільного місцевого жителя і почав проводити його допит із застосуванням фізичного насильства. Не отримавши необхідних військовим зізнань, чоловіка вивели на присадибну ділянку, повалили на землю та після чергового нанесення ударів по тілу, прострелили йому ногу з вогнепальної зброї⁷. Судовий розгляд ймовірно відбуватиметься за процедурою спеціального судового провадження (у відсутність обвинуваченого, який переховується).

27 квітня

стало відомо про засудження судом до довічного позбавлення волі військовослужбовця Збройних Сил Росії, якого українські прокурори обвинувачували у порушенні законів і звичаїв війни. Прокурорам вдалося довести у суді, що 26.02.2022 військовослужбовці країни-агресора, перебуваючи в центральній частині с. Круничполе (Чернігівська обл.), зупинили автомобіль, в якому знаходилась подружня пара, їхня дочка та зять. Військові, серед яких був і обвинувачений, одразу відкрили прицільний вогонь по автомобілю та його пасажиром. Внаслідок злочинних дій одна жінка загинула, інші люди - отримали тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості. Ім'я обвинуваченого не називається, але повідомляється, що судовий розгляд відбувався за процедурою спеціального судового провадження (у відсутність обвинуваченого, який переховується)⁸.

11 травня

стало відомо про підозру командиром та заступником командира «2-ї мотострілецької роти 1 мотострілецького батальйону 15-ої окремої мотострілецької бригади» Збройних Сил РФ за фактами жорстокого поводження з цивільним населенням. За даними слідства, у березні 2022 року, в лісосмузі поблизу окупованого с. Богданівка (Броварський район, Київська обл.), російські військовослужбовці затримали беззбройного чоловіка, простреливши йому ногу. Надалі, комбатанти впродовж п'яти днів утримували чоловіка в місці своєї дислокації зі зв'язаними за спиною руками, без їжі, води та медичної допомоги, посилюючи у такий спосіб страждання пораненого. Під час допитів чоловіка били, душили, принижували й ображали. Командир комбатантів віддав наказ застрелити чоловіка, але російські солдати, ймовірно розуміючи, що чоловік і без того помре, залишили його зі зв'язаними руками в приміщенні, де проводили допити. Звіди потерпілому вдалося втекти⁹.

⁷ <https://gp.gov.ua/ua/posts/v>

⁸ <https://gp.gov.ua/ua/posts/do-dovichnogo-pozbavleniya-voli-zasudzeno-viiskovogo-rf-yakii-rozstrilyav-avtomobil-z-rodinoyu-na-cernigivshhini>

⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-dvom-oficeram-zbroinix-sil-rf-yaki-katuvali-mirnogo-meskancya-kiyivshhini>

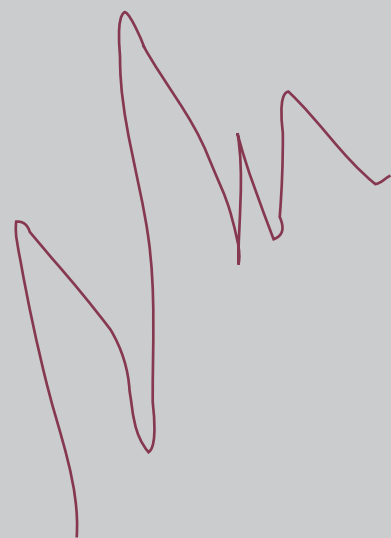
Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й військові об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти військових об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

Цивільні особи мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Захоплення заручників забороняється (Четверта Женевська конвенція, статті 27, 34).

Убивство, тортури, жорстоке чи нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поводження, тілесні покарання, каліцтво, зґвалтування й інші форми сексуального насильства, взяття заручників, примусове зникнення та свавільне позбавлення волі заборонені (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 75, Звичаєве МГП, норми 87, 89-93, 96, 98, 99).

Умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, нелегальне ув'язнення цивільної особи є серйозним порушенням Четвертої Женевської конвенції (стаття 147) та військовими злочинами у розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (1) (a) (i), (ii), (vii)).

Позасудові страти й катування комбатантів.

6 березня

в мережі Інтернет набуло поширення відео позасудової страти військовополоненого - військовослужбовця ЗСУ. На початку відео, беззбройний чоловік у військовій формі стоїть у виритій посеред лісосмуги ямі, ймовірно, під прицілами автоматів. Чоловічий голос за кадром говорить російською «Знімай його». Далі український військовий каже фразу «Слава Україні!», після чого його одразу розстрілюють автоматними чергами. Яма, в якій перед цим стояв ще живий солдат, ззовні схожа на свіжовириту могилу (позаду можна побачити лопату). Це дає підстави припустити, що перед стратою солдата змусили рити собі могилу¹⁰.

Страченим комбатантом виявився військовослужбовець ЗСУ **Олександр Мацієвський** з м. Ніжин (Чернігівська обл.). Чоловіка стратили 30.12.2022 в районі м. Соледар (Донецька обл.)¹¹. Указом Президента України від 13.03.2023 Олександр Мацієвському було присвоєно звання Герой України (посмертно)¹². Цей випадок позасудової страти військовополоненого набув широкого міжнародного розголосу.

Військовослужбовець ЗСУ Олександр Мацієвський за мить до страти. Скріншот відео. Джерело: Омбудсман Д. Лубінець

Український солдат Олександр Мацієвський. Джерело фото: СБУ

¹⁰ https://t.me/dmytro_lubinetzs/1854

¹¹ <https://t.me/SBUkr/7439>

¹² <https://www.president.gov.ua/documents/1462023-46089>

в проросійських Telegram-каналах з'явилося відео, на якому комбатанти **відрізають голову військовополоненому**. На початку відео чути крик полоненого. Він кричить, що йому боляче. Але озброєна ніжом особа міцно притискає чоловіка до землі та відрізає йому голову. Відсічення голови триває близько 1,5 хв. і супроводжується коментарями іншого комбатанта, який в збудженому стані кричить російською мовою: «Працюємо браться! Відризаї її <...>. Ламай хребет. Ти що, ніколи голову не відризавав? <...>». Наприкінці відео вбивця демонструє відрізану голову на камеру.

12 квітня це відео поширили українські й іноземні ЗМІ. Ім'я страченого комбатанта ані українськими правоохоронцями, ані журналістами-розслідувачами, поки не називається. Водночас стверджується, що безпосередніми виконавцями цього злочину були комбатанти з російської т. зв. Диверсійно-штурмової розвідувальної групи (ДШРГ) «Русич», що воює в Україні з 2014 року та очолюється росіянином Олексієм Мільчаковим¹³.

Росіянин Олексій Мільчаков, який вважається російським неонацистом. Джерело фото: Фокус

¹³ https://censor.net/ua/video_news/3411579/polonomu_ukrayinskomu_soldatu_rosiyiski_voyenni_zlochynsi_iz_dshrg_rusych_vidrizaly_golovu_skolko

В Україні росіянин Мільчаков обвинувачується у вчиненні цілого ряду злочинів, зокрема, в тероризмі. Ще 2017 року прокурори направили обвинувальний акт щодо нього до одного з райсудів Луганської області, для розгляду за процедурою спеціального судового провадження (у відсутність обвинуваченого, який переховується). В суді розгляд справи спочатку, на наш погляд, штучно затягувався (більше трьох років справа перебувала на стадії підготовчого провадження і судді всіляко уникали її розгляду), а в грудні 2020 року суд відмовив у задоволенні клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження, оголосив розшук обвинуваченого та вже офіційно зупинив судові провадження. Вирок у справі так і не був ухвалений судом. Після введення воєнного стану судові рішення у цій справі більше не доступні для перегляду в електронному реєстрі судових рішень, а доля паперових матеріалів справи не відома (населений пункт, в якому розташовувався суд, нині окупований російськими військами).

Заява Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні

14

12 квітня 2023

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні приголомшена надзвичайно жорстокими відео, які були опубліковані у соціальних мережах у вівторок, 11 квітня

На одному з відео показана жорстока страта чоловіка, імовірно українського військовополоненого, а на іншому – понівечені тіла вірогідно українських військовослужбовців. На жаль, це не поодинокий випадок. В останніх доповідях Місія задокументувала низку серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, в тому числі, скоєних проти військовополонених. Ці останні порушення, як і інші, мають бути належним чином розслідувані, а винні – притягнуті до відповідальності.

23 квітня

росіянин **Євген Пригожин**, якого називають засновником та керівником ПВК «Вагнер», заявив, що вони вбиватимуть усіх тих, хто є на полі бою і не братимуть полонених. Це нове «правило» т. зв. вагнерівців він назвав «законом 300-го»¹⁵.

¹⁴ <https://ukraine.un.org/uk/227267-%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%97-%D0%BE%D0%BE%D0%BD-%D0%B7-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96>

¹⁵ <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/24/7399124/>

Чому це порушення:

З особами, які не беруть активної участі у військових діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у військових діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поведяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації. Із цією метою заборонено вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії, як насилля над життям та особистістю (всі види вбивств), завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури, наругу над людською гідністю (образливе та принизливе поводження). Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення Женевських конвенцій. Військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки (Третя Женевська конвенція, статті 3, 13).

Військовополонених після захоплення їх у полон евакуюють якомога скоріше до таборів, розміщених у зоні, що знаходиться на *достатній відстані* від зони бойових дій, для того щоб вони перебували в безпеці. У небезпечній зоні можна тимчасово залишати лише тих військовополонених, які наражалися б на більшу небезпеку, будучи евакуйованими, через поранення або хворобу, ніж залишаючись на місці (Третя Женевська конвенція, стаття 19).

Вбивства, тортури, жорстоке та нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, заподіювання каліцтва, зґвалтування та інші форми сексуального насильства заборонені нормами звичаєвого МГП (Звичаєве МГП, норми 89, 90, 92, 93 та інші).

Широкопоширена чи систематична практика вбивств, катувань, зґвалтувань та будь-яких інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості є *злочином проти людяності*, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (a), (f), (g)).

Умисне вбивство, зокрема вбивство або поранення комбатанта, який склав зброю або не маючи засобів для захисту, беззастережно здався, катування, умисне завдання сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю, зґвалтування та інші види сексуального насильства розглядаються в розумінні Римського статуту також як *військові злочини* (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (i), (ii), (iii), (b) (vi), (xii)).

Заява про те, що «пощади не буде», становить окремий склад воєнного злочину згідно Римському статуту (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xii)).

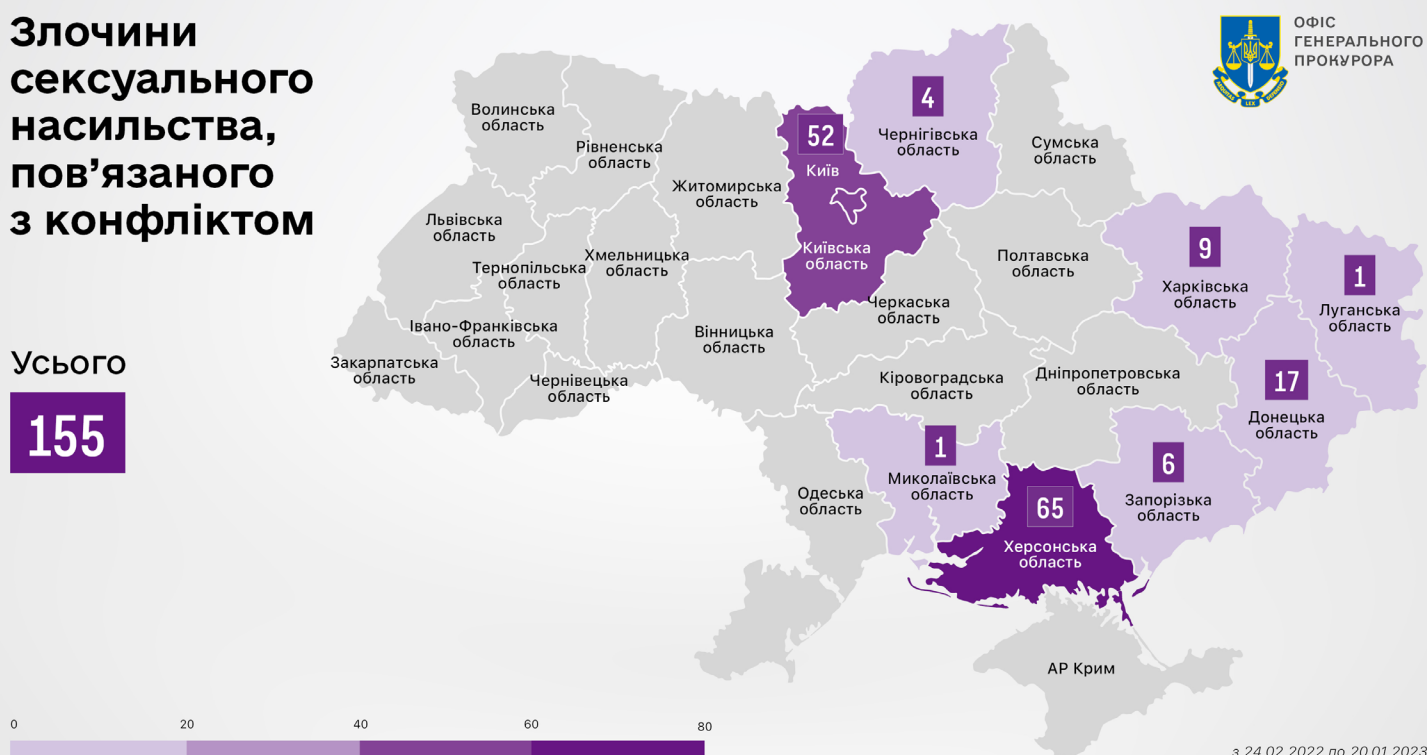
Правоохоронні органи України продовжують виявляти нові факти сексуального насильства щодо цивільного населення під час окупації Росією окремих регіонів України.

За даними Офісу Генерального прокурора, органи прокуратури та Нацполіції зафіксували вже **155 випадків** сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), найбільше - на Херсонщині та Київщині (під час тимчасової окупації)¹⁶.

Злочини сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом

Усього

155

Джерело: Офіс Генпрокурора

2 березня

Офіс Генерального прокурора оприлюднив повідомлення про підозру російським військовослужбовцям **Вадиму Шахматову** та **Євгенію Чорнокнижному**¹⁷.

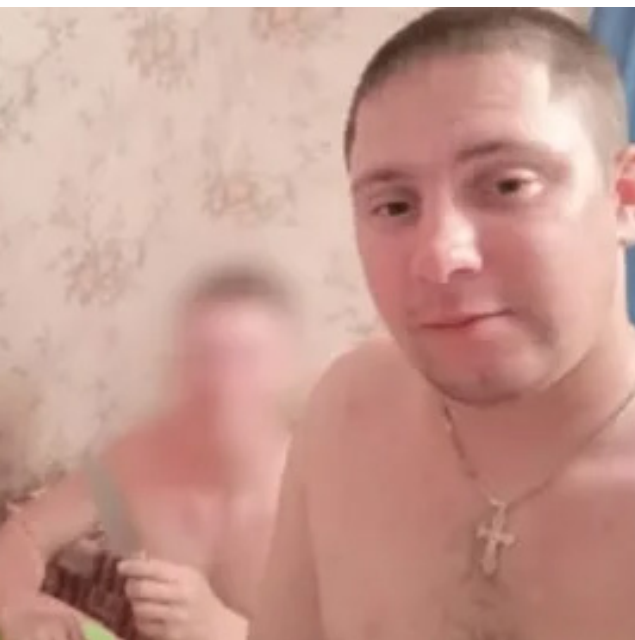
Військовослужбовців «відділення стрілецького взводу стрілецької роти 15-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади (миротворчих сил) 2-ї гвардійської загальновійськової армії Центрального військового округу (в/ч №90600)» Збройних Сил РФ підозрюють у жорстокому поводженні з цивільним населенням, а також в інших порушеннях законів та звичаїв війни, які полягали у згвалтуванні,

¹⁶ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-ta-nacpoliciya-zafiksuvani-vze-155-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-naibilse-na-xersonshhini-ta-kiyivshhni>

¹⁷ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-saxmatovu-vd-ta-cornokniznomu-jea-original-ta-pereklad>

непристойному посяганні, брутальному поводженні, застосуванні фізичного і морального примусу, у тому числі залякуванні шляхом погроз фізичною розправою, примусу до споглядання за актами сексуального насильства. За змістом оприлюднених слідчими письмових повідомлень про підозру, згадані вище військовослужбовці, перебуваючи 13.03.2022 на території Баришівської селищної громади (Київська обл.), окупованої на той момент російською армією, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння й використовуючи для залякування цивільного населення вогнепальну зброю, вчинили, зокрема, декілька епізодів зґвалтування в різних формах (вагінальне, анальне, оральне проникнення), у тому числі щодо малолітньої дівчинки, неповнолітньої дівчини та вагітної жінки. Окремі акти сексуального насильства здійснювалися в присутності членів сім'ї потерпілих. Повідомлення про підозру містять детальний опис обставин вчинення злочинів за кожним з епізодів злочинних дій. Щодо підозрюваних здійснюється спеціальне досудове розслідування (у відсутність підозрюваних, які переховуються).

Журналісти вважають, що обох комбатантів, ймовірно, вже немає в живих¹⁸.

Підозрюваний у вчиненні сексуального насильства російський військовослужбовець Вадим Шахматов. Джерело фото: Meduza

Меморіальна дошка російському військовослужбовцю Євгенію Чорнокнижному в школі, де ймовірно навчався підозрюваний. Джерело фото: Meduza

30 березня

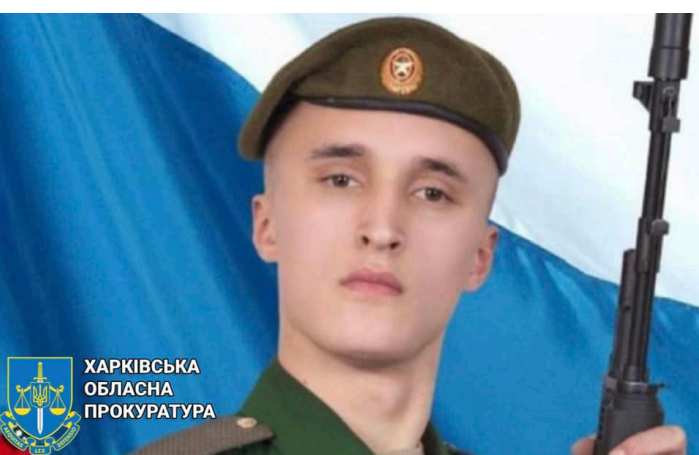
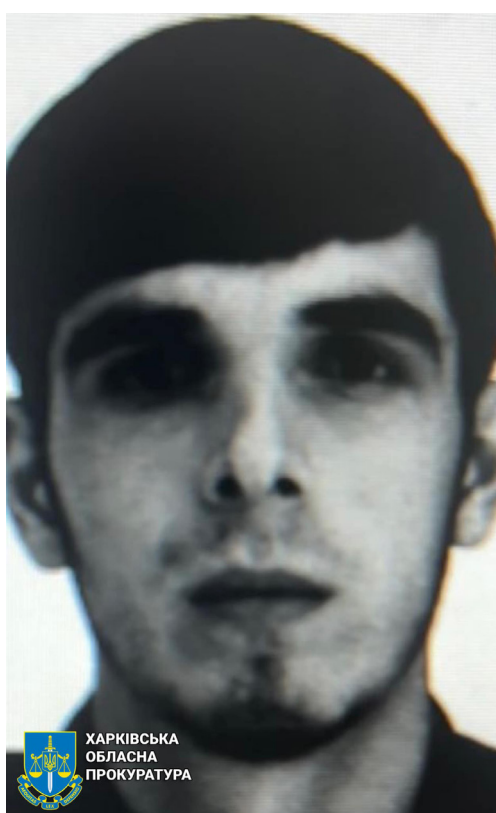
стало відомо, що українські правоохоронці ідентифікували трьох російських військовослужбовців, які під час окупації одного з населених пунктів Бучанського району (Київська обл.) у березні 2022 року, систематично вчиняли групові зґвалтування місцевої жительки. Про підозру заочно оголошено військовослужбовцям «37 ОМСБр (в/ч 69647)» Збройних Сил РФ (імена не називаються). За даними слідства, підозрювані, разом з іншими військовослужбовцями, залякували цивільне населення, регулярно оглядали в пошуках чоловіків будинки місцевих. Через якийсь час вони стали систематично навідуватися до приватного будинку, в якому проживала жінка з дитиною і матір'ю похилого віку¹⁹. Робили це групами по три особи, склад яких постійно змінювався. Демонструючи наявність зброї та беручи до уваги відсутність чоловіків в будинку, вони по черзі водили жінку до гаражного приміщення, де гвалтували²⁰.

¹⁸ <https://meduza.io/feature/2023/03/14/ukraina-obvinila-dvuh-rossiyskih-snayperov-v-iznasilovanii-chetyrehletney-devochki-i-ee-materi-v-kievskoy-oblasti>

¹⁹ <https://www.npu.gov.ua/news/slidchi-natspolitsii-povidomyly-pro-pidozru-viiskovomu-rf-za-zgvaltuvannia-zhinky-pid-chas-okupatsii-kyivshchyny>

²⁰ <https://gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-tryom-rosiiskim-viiskovim-yaki-pid-cas-okupaciyi-gvaltuvali-zinku-na-kiyivshhini>

Харківська обласна прокуратура повідомила про успішну ідентифікацію трьох російських військовослужбовців (імена не називаються), які навесні 2022 року згвалтували молоду дівчину на тимчасово окупованій території Харківської області. Про підозру заочно повідомили 43-річному полковнику, командиру «99-го самохідного артилерійського полку 3-ї мотострілецької дивізії 20-ї загальновійськової армії західного військового округу» Збройних Сил РФ, а також двом його підлеглим: 20-річному рядовому та 24-річному молодшому сержанту. За версією українських правоохоронців, російські військові прийшли до будинку, в якому проживала родина дівчини, вчинили стрілянину й обшукали будинок. Переконавшись у тому, що в будинку перебувають тільки цивільні, військовослужбовці залишили будинок, але увечері повернулися та забрали дівчину з собою, посадивши до БТР. Їй зав'язали очі, щоб вона не бачила, куди її везуть. Дорогою дівчину оголювали. В будинку, де перебував 43-річний командир, комбатанти по черзі згвалтували дівчину. При цьому, військовий командир демонстративно зробив це першим. Після деокупації населеного пункту, дівчина звернулася до українських правоохоронців²¹.

Російські військові, яких українська прокуратура підозрює у згвалтуванні дівчини на Харківщині. Джерело фото: Харківська обласна прокуратура

²¹ <https://www.facebook.com/prokuratukaharkiv/posts/pfbid07Wn2Pf1GYMwKrBMjt5aSqKijVE5ykSjBvbdmM7SxbMbipjpPbHHFX7dHGaNzYiBkl>

стало відомо, що Херсонська обласна прокуратура скерувала до суду справу відносно російського військовослужбовця (ім'я не називається), який обвинувачується у зґвалтуванні жінки²². Обвинувачений проходив військову службу у складі підрозділу, який в березні 2022 року контролював тимчасово окуповану територію Бериславського району Херсонської області. Під час одного з рейдів домітками цивільного населення, чоловік вчинив сексуальне насильство відносно місцевої жительки, а згодом самочинно вселився до її будинку та почав ґвалтувати її вже систематично, завдаючи, зокрема, психологічної травми дитині потерпілої²³.

²² <https://gp.gov.ua/ua/posts/zalyakuvav-civilne-naselennya-xersonshhini-ta-gvaltuvav-miscevu-zinku-suditimut-viiskovosluzbovcya-rf>

²³ <https://t.me/phogovua/1513>

Чому це порушення:

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність (Четверта Женевська конвенція, стаття 27, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 76).

В резолюції 3318 (XXIX) від 14 грудня 1974 року Генасамблея ООН проголосила Декларацію про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів, в якій закликала держави-члени ООН докласти всіх зусиль, щоб уберегти жінок та дітей від руйнівних наслідків війни, домогтися заборони щодо них таких заходів, як катування, принизливе поведження та насильство.

Широкопоширена чи систематична практика зґвалтувань та будь-яких інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (g)).

Зґвалтування та інші види сексуального насильства розглядаються в розумінні Римського статуту також як воєнні злочини (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxii)).

Крім того, Римський статут розглядає як воєнний злочин й посягання на людську гідність, зокрема образливе та принизливе поведження (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxi)).

Довідково:

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в різних його формах набуло свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦПГ неодноразово повідомляв в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад, звіт СЦПГ: «Війна без правил: ГОН, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України»:

[https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

4

Умисні напади на цивільне населення й цивільні об'єкти. Напади невибіркового характеру. Недотримання принципу пропорційності при нападі.

З самого початку повномасштабного вторгнення, в порушення *принципу розрізнення*, здійснюються умисні напади як на цивільних осіб, так і на цивільні об'єкти. Кількість *нападів невибіркового характеру* продовжує залишатися стабільно високою. В багатьох випадках є ознаки недотримання комбатантами *принципу пропорційності* при нападах. Нагадаємо, що суть останнього полягає у тому, що забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретно та безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати.

Протягом лютого-травня 2023 року абсолютна вся територія України перебувала в зоні ризику ракетно-бомбових ударів. Повітряні тривоги лунали в усіх без виключення областях²⁴.

Невибірковим артилерійським обстрілам та ракетно-бомбовим ударам продовжували піддаватися як населені пункти, поблизу яких тривали активні бойові дії, так і населені пункти, що розташовані в тилу українських військ.

Згадаємо лише декілька прикладів.

14 квітня

чергового ракетного удару зазнало м. Слов'янськ (Донецька обл.). За даними Донецької ОВА, по місту було випущено вісім ракет із зенітно-ракетного комплексу «С-300». Щонайменше 15 людей загинули (серед них 2-річна дитина, яка померла дорогою до лікарні) і 24 були поранені. Наймасштабніших руйнувань зазнала житлова п'ятиповерхівка у провулку Парковий²⁵.

Багатоквартирний житловий будинок в Слов'янську після ракетного удару.
Джерело фото: Павло Кириленко/Донецька ОДА (ОВА)

²⁴ <https://alerts.in.ua/>

²⁵ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/7579

Маленький ангел 🤰
это не твоя судьба
Ты должен был жить

Рятувальники дістають ще живого хлопчика зі зруйнованої ракетним ударом багатоповерхівки у м. Слов'янську. Джерело фото: Апостроф

28 квітня

країну шокував ракетний удар по м. Умань (Черкаська обл.). Одна з ракет влучила в дев'ятиповерховий житловий будинок. Загибло щонайменше **23** цивільних особи, шестеро з них – діти різного віку. Дві людини вважалися зниклими безвісті. Велика кількість людей зазнала поранень різного ступеня тяжкості²⁶. В цей же день ракетний удар по м. Дніпро (Дніпропетровська обл.) забрав життя 31-річної жінки та її 2-річної дитини. Поранення отримали щонайменше троє людей. Пошкоджено житлові будинки, автомобілі тощо²⁷.

²⁶ <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/29/7399991/>

²⁷ <https://gp.gov.ua/ua/posts/zagibel-ditini-ta-zinki-i-poranennya-tryox-lyudei-vnaslidok-raketnoyi-ataki-na-dnipro-rozporcato-rozsliduvannya>

Рятувальники розбирають завали дев'ятиповерхового житлового будинку в м. Умань після влучання російської ракети. Джерело фото: ДСНС України

11 травня

російські військові двічі обстріляли житлову забудову м. Торецьк (Донецька обл.). В одному з обстрілів була задіяна реактивна система залпового вогню, ймовірно «Смерч». Поранення отримали щонайменше дев'ятеро цивільних жителів²⁸. Можна припустити, що більшій кількості жертв серед цивільних запобігла тільки та обставина, що значна частина цивільного населення через регулярні обстріли вже вимушено залишила місто. Водночас, в місті продовжують перебувати достатньо велика кількість людей, включаючи жінок і дітей.

Багатоквартирні житлові будинки в Торецьку після обстрілу, 11.05.2023.
Джерело фото: Офіс Генерального прокурора і Донецька обласна прокуратура.

²⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vnaslidok-obstrilu-torecka-armijeyu-rf-zaznali-poranen-9-gromadyan-rozpocato-dosudove-rozsliduvannya>

Станом на травень 2023 року найгарячішою точкою збройного протистояння залишалася Донецька область, зокрема, м. Бахмут та навколишні райони. Важкі бої тривають за міста Авдіївку, Вугледар, Мар'їнку. Зазначені населені пункти зруйновано. Але при цьому, ще станом на початок квітня 2023 року в Авдіївці, за оцінками Донецької ОВА, залишалося проживати близько 1800 цивільних осіб²⁹.

Протягом **січня-квітня 2023 року** на підконтрольній Уряду України території Донецької області щонайменше **246** цивільних осіб загинули і **810** людей отримали поранення (згідно інформації з щоденних повідомлень голови Донецької ОДА/ОВА в Телеграм)³⁰. Всього від початку повномасштабного вторгнення в області щонайменше **1539** цивільних осіб загинули та **3620** отримали поранення (без урахування жертв на тимчасово окупованих територіях, зокрема, в м. Маріуполь)³¹.

З 24.02.2022 р. в Україні вже загинула щонайменше **484** дитини, не менше **992** дітей отримали поранення та ще щонайменше **393** дитини зникла безвісти (за даними на 1.06.2023 р. та без урахування населених пунктів, які опинилися під тимчасовою окупацією). Точна кількість постраждалих дітей наразі невідома³².

Значних руйнувань на Донеччині зазнає й цивільна соціальна інфраструктура, включно з громадською забудовою. З 24 лютого 2022 року на Донеччині було пошкоджено або повністю зруйновано **722** освітні заклади: 299 дитсадків, 319 шкіл, 29 училищ, 43 вузи і 32 заклади позашкільної освіти³³.

²⁹ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/7461

³⁰ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda

³¹ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/7703

³² <https://childrenofwar.gov.ua/>

³³ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/6924

Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й війнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти війнних об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

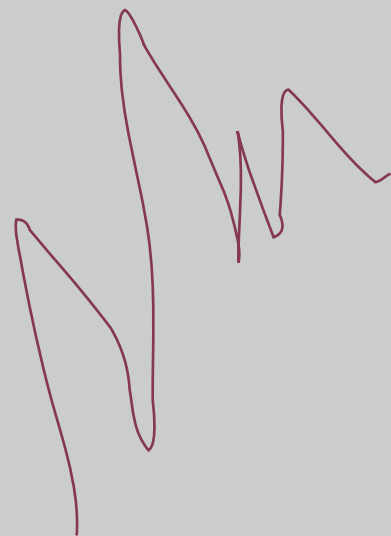
Захист цивільних об'єктів припиняється, коли ці об'єкти починають використовувати у військових цілях.

Запобіжні заходи під час здійснення нападу передбачають, зокрема, але не виключно, що той, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення, має зробити все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ані цивільними особами, ані цивільними об'єктами та не підлягають особливому захисту, а є саме війнними об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 57, Звичаєве МГП, норма 16).

Напади невибіркового характеру, зокрема, напади, що не спрямовані на конкретну військову ціль, або напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення війнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль, заборонені.

У випадку сумніву у тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, відправлення культу, житловий будинок, школа, для ефективної підтримки військових дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 52).

Умисні напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб, умисні напади на цивільні об'єкти, недотримання принципу пропорційності при нападі, а також деякі інші споріднені з ними діяння, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є війнними злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

5

Загроза спорудам й установкам підвищеної небезпеки.

Протягом лютого-травня 2023 року збройні сили РФ продовжували своїми діями загрожувати безпечній роботі ядерних об'єктів України. В першу чергу це стосується **Запорізької АЕС**, де продовжують перебувати озброєні російські військові та важка техніка.

Станом на травень 2023 року АЕС не виробляє електричну енергію, а лише споживає її з української енергосистеми для забезпечення власних потреб. П'ять енергоблоків Запорізької АЕС перебувають у стані холодного зупину, один енергоблок – у стані гарячого зупину³⁴.

Запорізька АЕС. Ілюстративне фото. Джерело фото: Енергоатом

³⁴ <https://www.energoatom.com.ua/o-0605231.html>

07 квітня

стало відомо, що напередодні ввечері російські військові в масках вдерлися до одного із приміщень Запорізької АЕС та заарештували чотирьох працівників служби фізичного захисту станції. Людей вивезли в невідомому напрямку і місце їх перебування залишалося невідомим³⁵. При цьому, МАГАТЕ регулярно звертає увагу на нестачу обслуговуючого персоналу на станції і пов'язані з цим загрози для безпечної експлуатації ядерного об'єкту³⁶.

03 травня

Держатомрегулювання України, з посиланням на кризовий центр (ІЕС) МАГАТЕ, повідомило, що окупаційні війська розмістили військову техніку, зброю та вибухівку у приміщенні турбінного відділення енергоблоку №4 Запорізька АЕС. Відомо також, що ще наприкінці липня 2022 року російські військові розмістили в машинній залі енергоблоку №1 важку військову техніку з боєкомплектom, а також зброю та вибухівку. На початку серпня 2022 року надходила інформація щодо розміщення воєнної техніки також і в машинній залі енергоблоку №2³⁷.

³⁵ <https://www.energoatom.com.ua/o-0704231.html>

³⁶ <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-157-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>

³⁷ <https://snriu.gov.ua/news/rosiiski-okupanty-rozmistyly-v-turbinnomu-viddileni-enerhobloku-4-zaes-viiskovu-tekhniku-ta-vybukhivku>

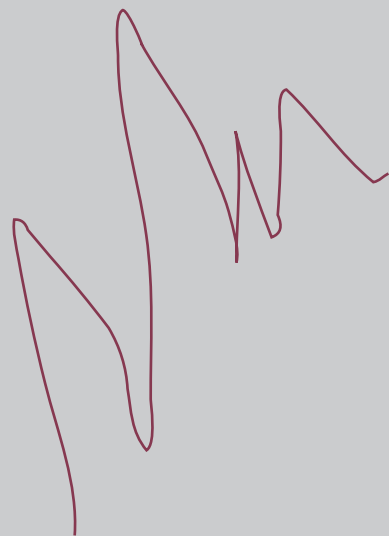
Чому це порушення:

Установки і споруди, що містять небезпечні сили: греблі, дамби й атомні електростанції, - не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил та наступні важкі втрати серед цивільного населення. Напад заборонено навіть в тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 56). Під час здійснення нападів на споруди та установки підвищеної безпеки особлива увага повинна приділятися тому, щоб під час таких нападів уникати вивільнення небезпечних сил та надмірних втрат серед цивільного населення (Звичаєве МГП, норма 42).

Отже, заборона нападу на ці об'єкти не є абсолютною. Наприклад, особливий захист від нападу по відношенню до АЕС припиняється в тому випадку, якщо АЕС виробляє електроенергію для регулярної істотної та безпосередньої підтримки військових операцій та якщо такий напад є єдиним практично можливим способом припинити таку підтримку.

Цілком очевидно, що Запорізька АЕС під контролем України була суто цивільним об'єктом та не була військовим об'єктом. Поблизу АЕС не було українських військових об'єктів. Наслідки ведення військових дій поблизу станції, пошкодження її інфраструктури, перетворення АЕС на військову базу РФ (мілітаризація станції), запуски ракет над територією АЕС, мінування відповідних територій та інші подібні дії в більшості випадках є непередбачуваними та становлять виключну небезпеку.

Умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі або каліцтва цивільних осіб або збитків цивільним об'єктам або масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно незрівнянною з конкретною та безпосередньою очікуваною загальною військовою перевагою, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (iv)).

Захоплення й розграбування майна.

Тенденція захоплення й розграбування майна окупаційними військами та адміністраціями (підконтрольними їм особами та організаціями) на тимчасово окупованих територіях протягом лютого-травня 2023 року залишалася незмінною. Повідомлення про такі випадки зазвичай важко перевірити за кількома (альтернативними) джерелами, але правдивість більшості з них не викликає розумних сумнівів. Спектр видів майна, що стає об'єктом посягання, як і раніше, доволі різноманітний: від побутового пограбування місцевого населення та підприємців (автомобілі, готівкові грошові кошти тощо), до захоплення та розграбування майна великих компаній у значних розмірах (врожаю аграріїв, товарів та майнових комплексів українських підприємств тощо).

Наприклад, наприкінці березня 2023 року Офіс Генерального прокурора оприлюднив результати розслідування побутового пограбування російськими військовими у травні 2022 року в на той час ще окупованому м. Ізюм (Харківська обл.) місцевих жителів. За даними слідства, троє військових «39-ї окремої мотострілецької Червонопрапорної бригади 68-го армійського корпусу Східного військового округу» (імена не називаються) зупинили автомобіль з двома цивільними, здійснили два постріли з автоматичної зброї поблизу передніх коліс автівки, після чого почали вимагати гроші у чоловіків, погрожуючи їм вбивством. Відібравши грошові кошти, чоловіків відпустили³⁸.

Даний приклад, згідно інформації, що є в публічному просторі, є доволі типовою ситуацією на тимчасово окупованих територіях (в районах, розташованих поблизу лінії фронту).

16 березня

стало відомо, що на тимчасово окупованих територіях Запорізької області розграбували майно і обладнання медичної компанії «Діасервіс», а приміщення компанії оголосили «беззахайним майном», з перспективою подальшої «націоналізації». З приміщення «Діасервісу» в тимчасово окупованому населеному пункті Кам'янка-Дніпровській було викрадено два апарати УЗД й інше вартісне обладнання, а з пунктів забору біоматеріалу – медобладнання. В тимчасово окупованому м. Пологи, з приміщення, що належить компанії, забрали меблі, обладнання, і навіть скляну тару для аналізів³⁹.

Одне з приміщень медичного центру «Діасервіс». Ілюстративне фото. Джерело фото: Центр журналістських розслідувань

³⁸ <https://gp.gov.ua/ua/posts/pogrozuvali-rozstrilyati-yakshho-poterpili-ne-viddadut-grosi-suditimut-tryox-rosiiskix-viiskovix>

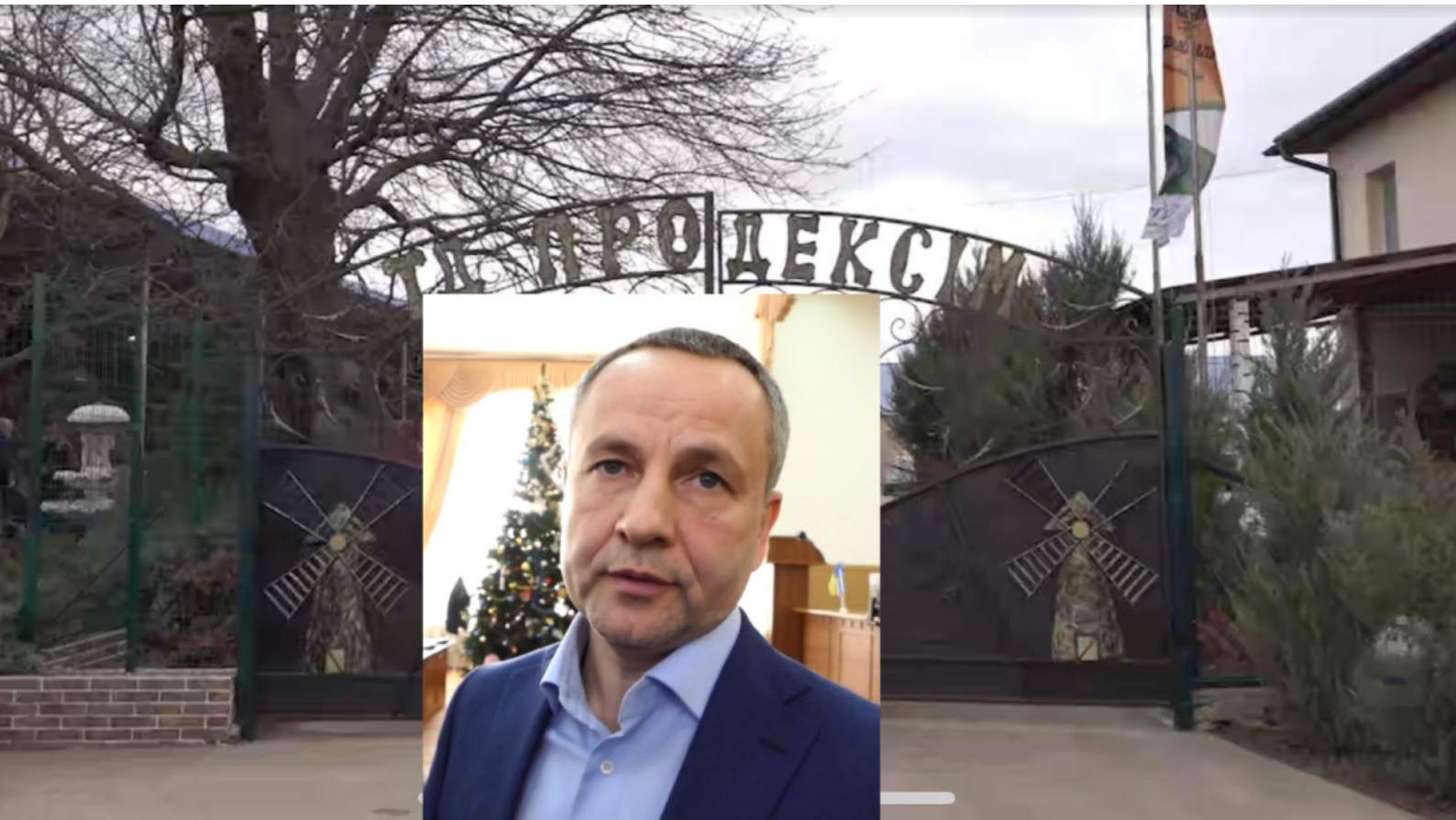
³⁹ <https://investigator.org.ua/ua/news-2/252491/>

23 березня

Генеральний штаб ЗСУ повідомив, що всі підрозділи російської армії, які були розміщені в населеному пункті Нова Каховка (Херсонська обл.), залишили місто. Цьому передувало обхід найближчих помешкань місцевого населення і "конфіскація" у великих кількостях побутової та електронної техніки, коштовностей, елементів одягу та мобільних телефонів⁴⁰. Щоправда, згодом виявилось, що мова йде, ймовірно, про планову ротацию окупаційних військ. Припускаємо, що при черговій ротации, на місцеве населення може знову очікувати схожа процедура «конфіскації» особистого майна.

3 квітня

стало відомо про захоплення майнового комплексу приватної компанії «Торговий дім «Продуксім», активи якої, розташовані, зокрема, на лівобережній частині тимчасово окупованої Херсонської області. Основним бенефіціаром компанії ЗМІ називають мера м. Херсон Ігоря Колихаєва, який з червня 2022 року перебуває в російському полоні⁴¹. Торговий дім «Продуксім» – це низка підприємств агропромислового спрямування, розташованих в Бериславському, Горностаївському, Каховському, Нововоронцовському та Чаплинському районах Херсонської області. Підприємства спеціалізуються на вирощуванні та торгівлі зерном, поставці нафтопродуктів агропідприємствам тощо⁴².

Ігор Колихаєв - мер Херсона та основний бенефіціар «Продуксім». Джерело фото: Центр журналістських розслідувань

⁴⁰ <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0U5nJd58nTcbXGSvYBT69DXdzTxSF5iQHQPCH9xu4qhogQuQ2oGUg4Vba3aurhDsl>

⁴¹ <https://investigator.org.ua/ua/news-2/253197/>

⁴² https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%85%D0%B0%D1%94%D0%B2_%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%80_%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

4 КВІТНЯ

розташований в тимчасово окупованому м. Мелітополь (Запорізька обл.) медичний центр «Авіценна» заявив про захоплення приміщення і майнової бази Центру невідомими особами, які без згоди законного власника намагаються відновити роботу медцентру⁴³. Журналістам вдалося з'ясувати, що повноцінна робота медцентру припинилася у квітні 2022 року, коли лікарі виїхали на підконтрольну Україні територію. У листопаді 2022 року до Центру прийшли озброєні росіяни, які «опечатали» приміщення, забрали ключі та повідомили, що для продовження роботи власник має з'явитися до «міністерства» для реєстрації. Після цього, клініку двічі грабували. Спочатку місцевий лікар-колаборант забрав обладнання гінекологічного кабінету, а потім невідомі особи підігнали авто й винесли меблі та техніку⁴⁴. На нашу думку, подібні дії, які мають системний характер, навряд-чи стали б можливими без сприяння з боку окупаційної влади.

Медцентр Олександра Семенюти «Авіценна» в м. Мелітополь. Джерело фото: МЦ «Авіценна».

Це лише окремі приклади захоплення й розграбування приватного майна на окупованих територіях.

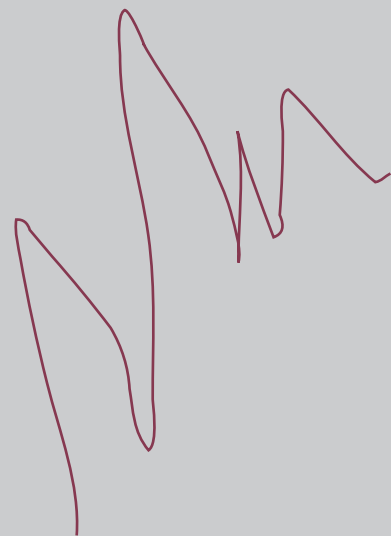
⁴³ https://www.facebook.com/avicennamelitopol/posts/pfbidowYBcsLzqVCCoc65kL6uQRRTEoTcxrNbvVU4YoaUgwSB5PZqtBHiSsatjchCHFTaMI?locale=ru_RU

⁴⁴ <http://1news.zp.ua/vyvezli-medycznoskoe-oborudovanie-i-zahvatili-pomeshhenie-v-zaporozhskoj-oblasti-rossijskie-okkupanty-naczionalizirovali-medcenztr/>

Чому це порушення:

Норми МГП забороняють грабіж. На окупованій території дозволено конфіскувати рухому суспільну власність, яку можна використовувати для воєнних операцій; приватну власність необхідно поважати, її не дозволено конфісковувати, окрім випадків, коли знищення або захоплення такої власності вимагає *нагальна військова необхідність* (Четверта Женевська конвенція, стаття 53, Звичаєве МГП, норми 49-51).

Незаконне, безглузде або широкомасштабне знищення та привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, розграбування населених пунктів, а також деякі інші споріднені з ними діяння, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є воєнними злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

7

Свавільні затримання й незаконне позбавлення свободи цивільних осіб.

Протягом лютого-травня 2023 року практика свавільних затримань військовослужбовцями збройних сил РФ, Росгвардії, ФСБ тощо (тут і далі для спрощення – «російські військові») та утримання в незаконних місцях несвободи цивільного населення окупованих територій істотно не змінилася. Як і раніше, незаконне позбавлення свободи людей здійснюється повсюдно та вочевидь є частиною плану чи політики по відношенню до окремих верств цивільного населення окупованих територій.

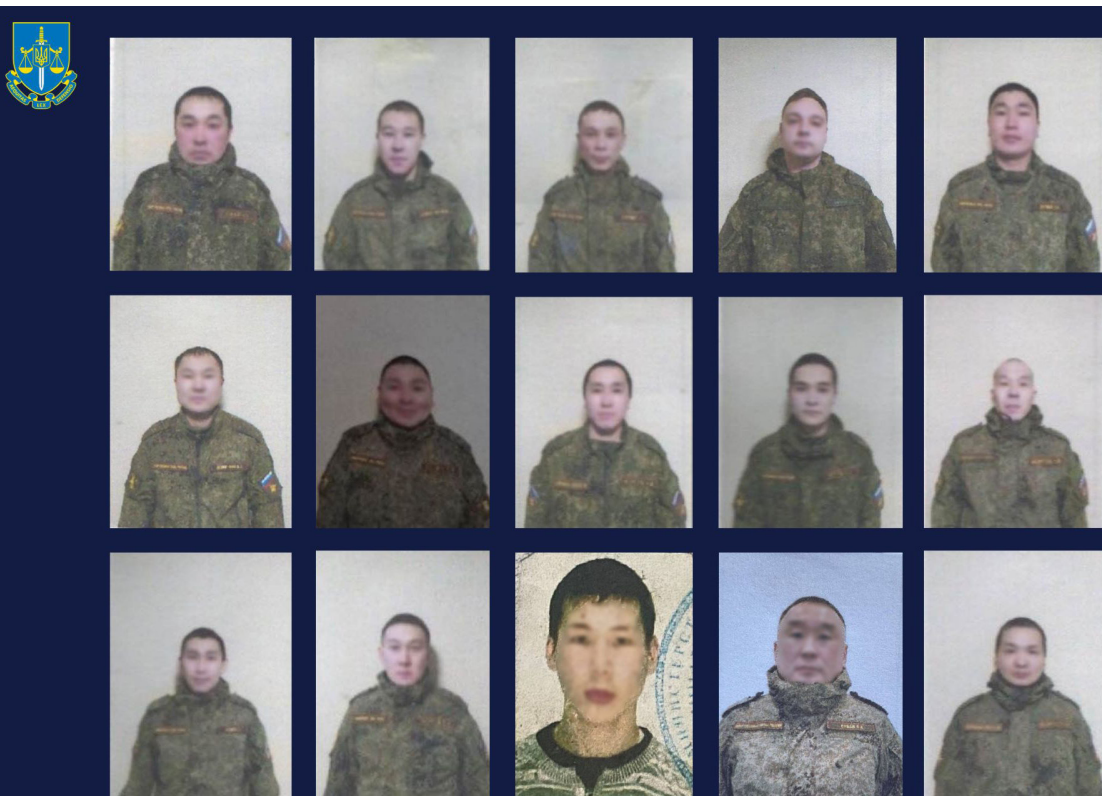
Чи не щодня надходять нові повідомлення про затримання людей окупаційною владою. Частину затриманих згодом звільняють, а доля решти так і залишається невідомою.

Наприклад, **28 березня** стало відомо про незаконне затримання у тимчасово окупованому Скадовському районі старости одного з населених пунктів (ім'я людини та назва населеного пункту поліцією не повідомлялися)⁴⁵.

В порівнянні з першими місяцями широкомасштабного військового вторгнення, кількість таких повідомлень, з кожним місяцем війни і надалі зменшується. На переконання СЦГП, це пов'язано не зі зменшенням кількості випадків незаконного затримання людей окупаційною владою, а зі зростаючим страхом родичів затриманих повідомляти про насильницькі зникнення в публічній площині (формування на окупованих територіях стійкої системи репресивних органів створює атмосферу загального страху), а також із загальною інформаційною блокадою окупованих територій владою Росії.

4 квітня

українська прокуратура скерувала до суду справу відносно одразу 15 військовослужбовців російської армії, яких обвинувачують у порушенні законів та звичаїв війни під час тимчасової окупації в березні 2022 року с. Ягідне (Чернігівська обл.).

Російські військовослужбовці, яких обвинувачують у злочинах проти цивільного населення в с. Ягідне. Джерело фото: Офіс Генерального прокурора

⁴⁵ <https://www.facebook.com/khersonpolice.official/posts/pfbido4XMg1wNMaPtXGfTVUxbmCmgheAe6QEDxKXFkQZyKPK4EgYFsdJtu4mCiecjqDHT4l>

Тоді, в березні 2022 року, в приміщенні місцевої школи російські військові облаштували свій штаб. При цьому, в підвалі школи вони утримували людей з числа місцевих жителів, включно з жінками та дітьми. Людей майже не випускали на вулицю⁴⁶. Наймолодшому в'язню було 3 міс., а найстаршій – 93 роки.

Місцевий житель *Олег Тураш*, якого утримували в цьому підвалі, повідомив журналістам, що від задухи у підвалі померло не менше 10 людей⁴⁷. Трупі померлих якийсь час складали прямо в підвалі поруч із живими людьми, які там перебували. Наразі українські правоохоронці встановили, що озброєні комбатанти позбавили волі та насильно утримували в підвалі школи в якості «живого щита» 368 людей, серед яких 69 дітей⁴⁸.

Школа у Ягідному. Джерело фото: Суспільне Чернігів

Крім того, **в квітні 2023 року** стало відомо, що українські прокурори заочно повідомили співробітнику ФСБ РФ (ім'я не називається) про підозру у відданні наказу про жорстоке поводження з цивільним населенням, а також у вчиненні інших порушень законів та звичаїв війни. За даними слідства, у березні 2022 року, під час тимчасової окупації м. Херсона, підозрюваний, разом з іншими представниками окупаційної влади, увірвався до квартири місцевого жителя, де провів незаконний обшук, відібравши у власника матеріальні цінності. Надалі, погрожуючи розправою родині й застосовуючи фізичне насильство, потерпілого вивезли до захопленої будівлі в середмісті, де продовжили бити, імітували розстріл, з метою схилити незаконно затриманого до співпраці⁴⁹.

⁴⁶ <https://t.me/uniannet/44049>

⁴⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=vii1ZUFRmGE>

⁴⁸ <https://gp.gov.ua/ua/posts/za-zorstoke-povodzennya-z-civilnim-naselennyam-na-cernigivshhini-suditimut-15-viiskovosluzbovciv-rf>

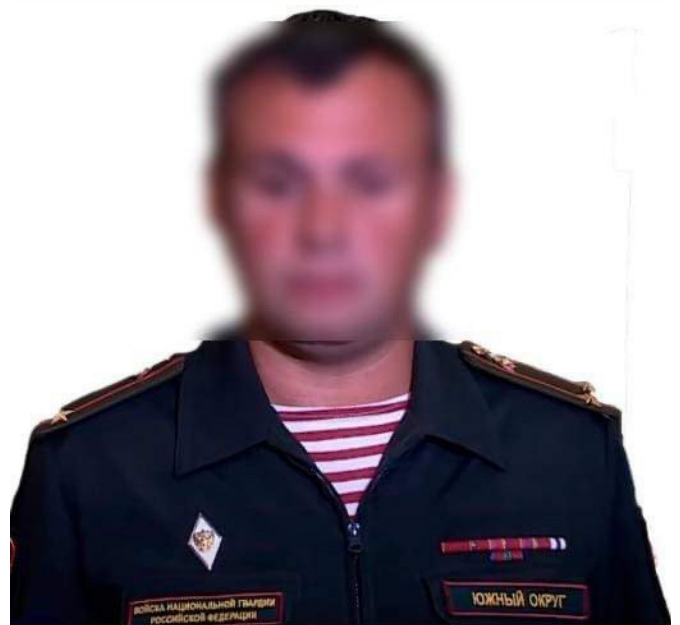
⁴⁹ <https://gp.gov.ua/ua/posts/pograbuvannya-ta-katuvannya-meskanciv-xersonshhini-identifikovano-shhe-odnogo-spivrobitnika-fsb-rf-yakii-zorstoko-povodivsyia-z-civilnimi>

Схожу підозру отримав інший кадровий співробітник ФСБ Росії (ім'я не називається), який за даними слідства, перебуваючи на тимчасово окупованій території Херсонської області, віддавав накази підлеглим про застосування фізичної сили, затримання та ув'язнення цивільного населення. Незаконно затриманих людей доставляли до захопленої будівлі обласної поліції, де надалі незаконно утримували та застосовували тортури. Зокрема, за вказівкою підозрюваного, у червні 2022 року працівники ФСБ проникли на дах будівлі місцевого жителя, провели незаконний обшук будинку, погрожуючи вбивством рідних затримали чоловіка та помістили його до вже згаданої вище захопленої будівлі поліції. Там чоловіка утримували в нелюдських умовах, допитували, систематично били та катували електрострумом, щоб схилити до співпраці⁵⁰.

Співробітник ФСБ Росії, якого підозрюють у незаконних затриманнях жителів Херсона.
Джерело фото: Офіс Генерального прокурора

В іншій справі, повідомлення про підозру від української прокуратури заочно отримав російський військовослужбовець (командир), який після окупації Херсонської області був призначений державою-агресором «комендантом - начальником гарнізону» селища Лазурне. Він особисто, а також віддаючи накази, брав участь у затриманні і катуванні місцевих жителів із проукраїнської позицією, незаконно захоплював приватну нерухомість. В одному з епізодів, обвинувачений, разом зі своїми співниками, затримали голову однієї з селищних рад Скадовського району. Чоловіка утримували в підвалі пансіонату, де систематично били, погрожували розправою та імітували страту. Від чоловіка вимагали надати інформацію щодо проукраїнських активістів та схилили до співпраці⁵¹.

Російський командир - «комендант-начальник гарнізону» селища Лазурне. Джерело фото: Офіс Генерального прокурора

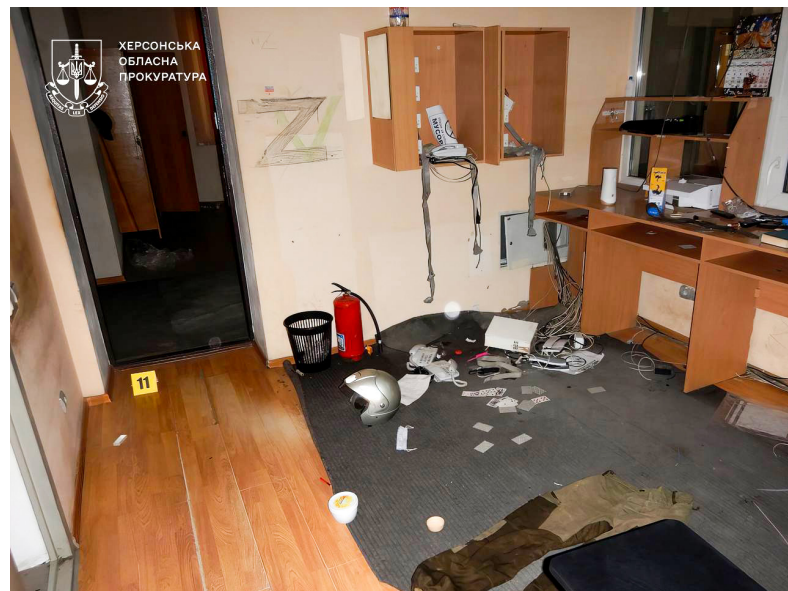
⁵⁰ <https://gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-kadrovomu-spivrobitniku-fsb-rf-privetnomu-do-zorstoko-povozdennya-z-civilnimi-na-xersonshhini>

⁵¹ <https://gp.gov.ua/ua/posts/znushhavsya-ta-katuvav-mirnix-meskanciv-xersonshhini-suditimut-viiskovogo-rf>

11 травня

прокурори Херсонської обласної прокуратури повідомили про підозру у порушенні законів та звичаїв війним заступнику начальника управління «росгвардії» Ростовської області РФ, підполковнику поліції, який під час окупації російськими військами м. Херсона (Херсонська обл.) організував катівню, особисто віддаючи накази застосовувати насильство до незаконно затриманих цивільних осіб. В якості приміщення для утримання і катування людей використовувалося захоплене приміщення місцевого ізолятора тимчасового тримання поліції. З березня по жовтень 2022 року через дане місце несвободи пройшло понад 200 цивільних осіб. Особи 160 потерпілих вже встановлені слідством. Незаконно затриманими були переважно проукраїнські активісти, волонтери, ветерани, родичі правоохоронців. Людей тримали в антисанітарних умовах і піддавали катуванню. Щодо щонайменше **17 чоловіків** застосовували сексуальне насильство шляхом під'єднання електроструму до статевих органів. Щонайменше **трьох людей** було закатовано до смерті.

За словами Генерального прокурора Андрія Костіна, лише на Херсонщині виявлено **11 катівень** та **13 місць несвободи**. Перевіряється інформація щодо незаконного утримання майже 1000 людей⁵².

Будівля Ізолятора тимчасового тримання по вулиці Теплоенергетиків в м. Херсон, де російські силовики під час окупації міста утримували затримане цивільне населення. Джерело фото: Офіс Генерального прокурора та Херсонська обласна прокуратура.

⁵² <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-kozen-zlocin-maje-imya-prizvishhe-ta-obliccya-bagato-z-nix-mi-vze-znajemo-insim-ne-vdastsya-sxovatisya-navit-na-rosiiskix-bolotax>

Чому це порушення:

Під час міжнародного збройного конфлікту причини, через які сторона, що перебуває в конфлікті, може позбавити свободи цивільну особу, закріплені в Четвертій Женевській конвенції: цивільні особи можуть бути інтерновані або примусово поселені в певному місці лише в тому випадку, якщо це абсолютно необхідно для безпеки держави, під владою якою вони знаходяться (стаття 42), а на окупованій території - через причини збереження безпеки (стаття 78). Щоб позбавлення свободи у таких випадках вважалось законним, необхідно також дотримуватися встановленої процедури (статті 43, 78 та інші).

Забороняється примусове зникнення та свавільне позбавлення волі (Звичаєве МГП, норми 98, 99), направлене проти цивільних осіб.

Широкопоширена чи систематична практика насильницьких зникнень, поміщення до в'язниць або іншого жорстокого позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права, є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (e) (i)).

Незаконне позбавлення свободи, взяття заручників та деякі інші споріднені з ними діяння розглядаються в розумінні Римського статуту також як військовий злочин (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (vii), (viii)).

Довідково:

Практика свавільних затримань та утримання в незаконних місцях несвободи цивільних осіб набула свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦГП та інші правозахисні організації неодноразово повідомляли в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад,

За ґратами будинку «Уряду ЛНР»

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1534328816_LNR_B_ua.compressed.pdf

Війна без правил

[https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

Ті, що пережили пекло

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026398_SURVIVING_HELL_ua_web.pdf

Нав'язування російського громадянства жителям тимчасово окупованих територій України триває.

**27 квітня
2023 року**

В. Путін своїм черговим «міграційним» указом за № 307 затвердив «особливості правового положення» жителів тимчасово окупованих Росією українських територій, які *не отримали російський паспорт*⁵³.

Відтепер, «іноземцями» з 30.09.2022 («день прийняття до складу РФ нових суб'єктів» - окупованих територій) вважатимуться, зокрема, громадяни України, які станом на вказану дату проживали на окупованих Росією територіях України, а також українські громадяни, що раніше проживали на цих територіях і виїхали до РФ (ймовірно, включно з примусово вивезеними до Росії), які заявили про своє бажання зберегти наявне у них українське громадянство та не прийняли присягу громадянина РФ. Простіше кажучи, всі українські громадяни, які не отримали російський паспорт, вважаються іноземцями з усіма пов'язаними з цим правовими наслідками, включно з необхідністю дотримуватися правил перебування іноземців на території Росії, особливостями оподаткування доходів тощо. «Нові іноземці» можуть отримати «посвідку на проживання» в РФ, але зобов'язані при цьому пройти державну дактилоскопічну реєстрацію. Вони можуть бути депортовані з РФ (з окупованих територій) у випадку, якщо вони становлять «загрозу національній безпеці» Росії, до якої відноситься, зокрема, участь у несанкціонованих зібраннях.

Нагадаємо, що **25 травня** минулого року В. Путін підписав указ № 304, яким спростив прийом у громадянство Росії жителів окупованої території Херсонської та Запорізької областей України⁵⁴. Іншим своїм указом за № 330 від 30 травня російський президент запровадив «спрощену процедуру» набуття російського громадянства для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та недієздатних осіб, які мають українське громадянство⁵⁵.

Щодо окупованих після 24 лютого 2022 року територій Донецької та Луганської областей, то видача російських паспортів жителям цих територій відбувалася за законодавством РФ, введеним ще для самопроголошених «ДНР/ЛНР», тобто як жителям «ДНР/ЛНР» (указ В. Путіна від 24.04.2019 № 183)⁵⁶.

30 вересня 2022 року влада Росії оголосила про підписання у Москві «договорів» про прийняття до РФ т. зв. ДНР, ЛНР, а також Запорізької та Херсонської областей, в межах, що існували «на день їх утворення та день прийняття в РФ»⁵⁷. Згодом,

⁵³ <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202304270013?rangeSize=1>

⁵⁴ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/25/7348452/>

⁵⁵ <https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/30/248879/>

⁵⁶ <http://www.kremlin.ru/acts/bank/44190>

⁵⁷ <http://kremlin.ru/events/president/news/69465>

2 жовтня 2022 року, Конституційний Суд РФ дійшов висновку про «конституційність» цих «міжнародних договорів», а 3 жовтня минулого року влада Росії оголосила, що її парламент одногolosно підтримав анексію тимчасово окупованих територій України: Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей⁵⁸.

Кожен з «договорів» містив статтю № 5 наступного змісту: *«З дня прийняття в Російську Федерацію ДНР / ЛНР / Запорізької області / Херсонської області та утворення у складі РФ нового суб'єкта громадянства ДНР / ЛНР / України та особи без громадянства, які постійно проживають на цей день на території ДНР / ЛНР / Запорізької області / Херсонської області, визнаються громадянами РФ, за виключенням осіб, які протягом одного місяця після цього дня зроблять заяву про своє бажання зберегти наявне у них та (або) їхніх неповнолітніх дітей інше громадянство або залишитися особами без громадянства».*

Отже, всі жителі окупованих територій України, що постійно проживали або принаймні мали в паспорті (іншому передбаченому законом документі) відмітку про зареєстроване місце проживання (раніше - прописку) на окупованих територіях, автоматично отримали російське громадянство в розумінні влади РФ. Проживаючи в умовах окупації (на фоні бойових дій, присутності озброєних військових та спецслужб тощо) або виїхавши на підконтрольну Україні територію чи за кордон, заявити протягом місяця в органах влади РФ про «своє бажання зберегти наявне у них та (або) їхніх неповнолітніх дітей інше громадянство», як про це вказано в «договорах», навряд-чи було практично можливо. Крім того, такої можливості явно були позбавлені діти-сироти та діти без батьківського піклування, а також недієздатні особи.

⁵⁸ <http://duma.gov.ru/news/55411/>

Чому це порушення:

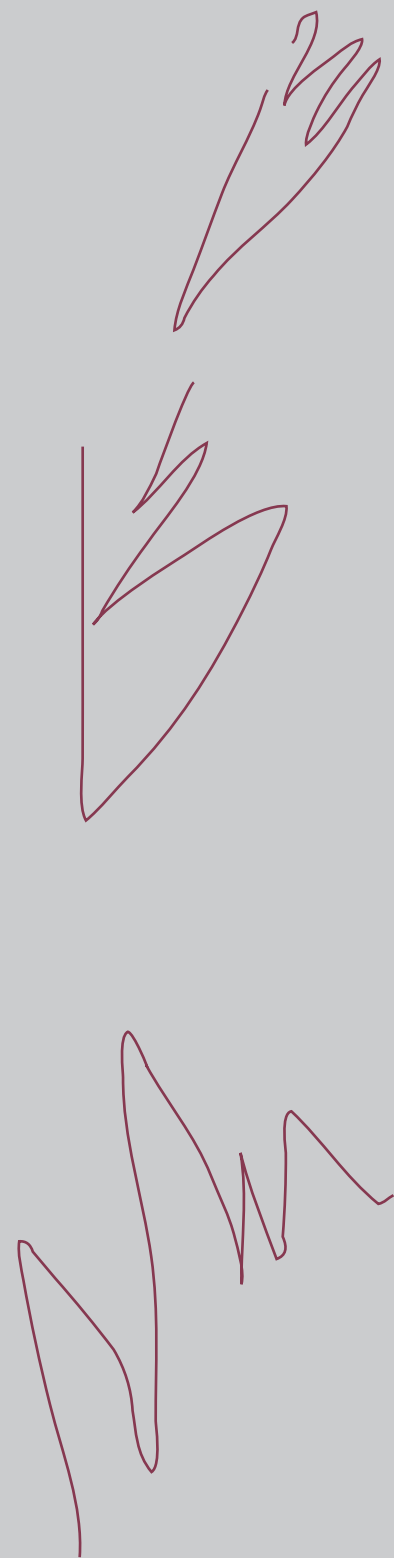
Відповідно до статті 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до Гаазької конвенції (IV) про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

Особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь-якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території (стаття 47 IV Женевської конвенції).

Нав'язування російського громадянства жителям окупованих територій де-юре і де-факто змушує їх присягати на вірність державі-окупанту, що заборонено міжнародним правом.

Будь-яка зміна громадянства апіорі має бути добровільною. Добровільність передбачає вільний вибір, а не штучно запропонований. На прикладі нав'язування громадянства жителям тимчасово окупованого Кримського півострова⁵⁹ можна зазначити, що правова база, прийнята «в період потрясіння і загальної правової невизначеності», суттєво підриває здатність будь-якої особи зробити обґрунтований вибір на основі повного розуміння «переваг та недоліків» серед варіантів залишити українське громадянство або набути громадянство держави-окупанта. Безумовно, ситуація з російським громадянством на Кримському півострові та на окупованій материковій території України, є різною, а питання набуття громадянства є складним та багатоаспектним.

Але вже зараз є підстави стверджувати про відсутність у жителів окупованих Росією територій можливості вільного вибору громадянства та про недобровільність набуття російського громадянства.

⁵⁹ https://www.irf.ua/content/files/report_crimea_human_rights.pdf

Довідково:

З 2014 року СЦГІ документує порушення прав людини, скоєні під час війни в Україні. Команда СЦГІ пройшла низку спеціалізованих тренінгів, де навчилася правильно збирати, обробляти та зберігати свідчення постраждалих. Протягом 2014 – 2021 рр. інтерв'юери Центру відвідали чи не кожне місто Донецької та Луганської областей (на підконтрольній Уряду території), щоб зібрати десятки свідчень про порушення прав людини із перших уст. Ми збирали інформацію про грубі порушення прав людини, спричинені збройним конфліктом, серед яких:

- незаконне затримання та утримання;
- нелюдське поводження;
- тортури;
- залучення неповнолітніх осіб до організованих збройних формувань;
- гендерно-обумовлене насильство.

Видання підготовлено спільно [Східноукраїнським центром громадських ініціатив](#) (СЦГІ), німецькою організацією [Kurve Wustrow – Centre for Training and Networking in Nonviolent Action](#) у рамках Громадської служби миру, що фінансується [Федеральним міністерством з економічної співпраці та розвитку Федеративної республіки Німеччина](#). СЦГІ пропонує кожному постраждалому безкоштовну юридичну допомогу у форматі консультацій та супроводу в судових справах.

Наразі перед нами постали нові виклики, пов'язані з новим етапом війни та повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

Але ми продовжуємо свою правозахисну роботу та закликаємо всіх постраждалих та свідків порушень прав людини та норм МГП повідомляти нам про відповідні порушення:

Контакти:

Email: info@eucci.org

Тел. : +38 (044) 5781438, + 38 (063) 6409640

Східноукраїнський центр громадських ініціатив

